

ЗВ'ЯЗОК МІЖНАРОДНОГО ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА З ІНШИМИ ГАЛУЗЯМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті аналізуються зв'язок міжнародного природоресурсного права з іншими галузями міжнародного права та його вплив на джерельну базу міжнародного природоресурсного права. Окремо приділено увагу співвідношенню міжнародного природоресурсного права з міжнародним правом навколишнього середовища.

Ключові слова: міжнародне природоресурсне право, міжнародне право, система міжнародного права, міжнародне право навколишнього середовища.

В статье анализируются связь международного природно-ресурсного права и отдельных отраслей международного права и его влияние на источники регулирования международного природно-ресурсного права. Отдельно выделен вопрос соотношения международного природно-ресурсного права с международным правом об окружающей среде.

Ключевые слова: международное природно-ресурсное право, международное право, система международного права, международное право об окружающей среде.

In the article was analyzed the connection of international natural resource law with other branches of international law and its influence on the source base of international natural resource law. Separate attention was paid to the relation between international natural resource law and international environmental law.

Key words: international natural resource law, international law, system of international law, international environmental law.

Вступ. Через розширення міжнародним правом сфери регулювання відносин, які раніше не належали до галузі міжнародного співробітництва, навіть природні ресурси в межах державної території можуть бути іноді об'єктом міжнародно-правового регулювання. Так, міжнародні-правові норми регламентують зобов'язання держав щодо гарантування безпеки здійснення іноземними інвесторами прав на природні ресурси і надання їм захисту, справедливого і рівноправного режиму на своїй території; дотримання санкцій Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), що встановлюють ембарго на імпорту і експорту природних ресурсів держави; зобов'язань щодо міждержавного поділу вигод від використання генетичних ресурсів і дотримання положень міжнародно-правових актів про справедливе використання водних ресурсів тощо [1, с. 17]. Водночас природоресурсні відносини регулюються і в інших сферах міжнародного права, окрім інвестиційного, що ускладнює визначення місця природоресурсних відносин у системі міжнародного права, його виділення та зв'язок з іншими галузями міжнародного права, встановлення кола актів їх правового регулювання.

Варто зазначити, що питання зв'язку міжнародного природоресурсного права з іншими галузями міжнародного права дискусійне й є об'єктом не одного наукового дослідження, проте проблемам його визначення на міжнародному рівні присвячені лише окремі роботи, в основу яких покладені праці таких науковців, як: О. Василенко, В. Буткевич, В. Мицик, О. Задорожній, А. Кориневич та ін. Проте в цих роботах немає комплексного підходу до дослідження визначеної проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення зв'язку міжнародного природоресурсного права з іншими галузями міжнародного права.

Результати дослідження. Визначення природних ресурсів досить часто в позитивних джерелах міжнародного права так чи інакше пов'язано з навколишнім середовищем. Так, у ст. 2.10 Конвенції Ради Європи про цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяльністю, небезпечною для навколишнього середовища, укладеній в Лугано 1993 р., встановлюється, що навколишнє середовище включає природні ресурси абіотичного і біотичного походження, як-от повітря, вода, ґрунт, фауна і флора і взаємодія між ними; власність, яка формує культурну спадщину і характерні риси ландшафту. Очевидно, що в межах міжнародного права природні ресурси досить часто виступають невід'ємною складовою частиною визначення навколишнього середовища.

У низці норм міжнародного права трапляються ті, що присвячені одночасно регулюванню використання і збереження природних ресурсів. Наприклад, у ст. IV Конвенції про збереження ресурсів мінтая й управління ними в центральній частині Берингового моря (1994 р.) міститься домовленість про проведення щорічної конференції, на якій має встановлюватися допустимий рівень видобутку мінтая й індивідуальні національні квоти на мінтай у конвенційному районі на наступний рік [2]. Аналогічні зобов'язання містяться і в положеннях щодо інтегрованого прибережного управління, що закріплено Порядком денним на XXI ст. (1992 р.) і передбачає запровадження єдиної стратегії побудови міжсекторальної системи управління. Отже, однією зі сторін інтегрованого підходу в управлінні прибережними зонами є розроблення правових норм, спрямованих на «подолання конфліктності між видами користування і збереження морського середовища» [3, с. 27].

Найявний прямий зв'язок норм, присвячених міжнародно-правовому регулюванню природних ресурсів, з нормами міжнародного права навколишнього середовища (далі – МПНС). Зокрема, низка принципів, які застосовуються для регулювання міжнародних природоресурсних відносин (принцип невід'ємного суверенітету над природними ресурсами, принцип сталого використання природних ресурсів) функціонують і в межах МПНС.

На полісистемний характер міжнародного природоресурсного права (далі – МПрП) впливає також той факт, що норми, які регулюють використання і збереження природних ресурсів, включені в багатосторонні міжнародні договори, що виступають кодифікаційними актами в межах інших галузей міжнародного права: Конвенція ООН із морського права (1982 р.), Договір про принципи діяльності держав із дослідження і використання космічного простору, зокрема Місяця й інших небесних тіл (1967 р.), Угода про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах (1979 р.), система Договору про Антарктику (1959 р.), Договір до Енергетичної хартії (1994 р.) та ін. Ці договори або поширюються на всі природні ресурси конкретного простору (живі та неживі), або розроблені з метою регламентації виконання певних видів природно-ресурсної діяльності.

Отже, очевидним є зв'язок МПрП із МПНС, міжнародним морським правом, міжнародним космічним правом, міжнародним енергетичним правом, а також тими групами норм, які встановлюють правовий режим використання і збереження ресурсів деяких просторів (наприклад, Антарктики), щодо яких «зберігаються проблеми галузевої «прописки» [4, с. 69].

У процесі раціонального використання природних ресурсів неминуче постає потреба їх аналізу з погляду економічних інтересів суб'єктів міжнародного права, що приводить до залучення норм міжнародного економічного права до регулювання відносин щодо природокористування. У цьому сенсі йдеться про такі аспекти: про реалізацію принципу суверенітету держав щодо своїх природних ресурсів і багатств, який еволюційно наповнений економічним складником, етапи участі природних ресурсів у товарному циклі, а також особливості міжнародно-правового регулювання торгівлі сировинними товарами. Серед джерел міжнародного права, що регулюють торгівлю сировиною, передусім привертають увагу багатосторонні товарні угоди. Такими угодами є галузеві торговельні договори на багатосторонній основі, об'єктом яких є сировина і продовольство. Вони підрозділяються на кілька видів, залежно від віднесення до того чи іншого виду змінюється їхній зміст.

Іншою частиною міжнародного економічного права, норми якої значно впливають на міжнародні природоресурсні відносини, є міжнародне інвестиційне право. Ключову роль відіграє розширення тлумачення терміна «інвестиція», яке почало значно ширше за грошові кошти й інші майнові права. Так, за ДЕХ «Капіталовкладення», до будь-якого капіталовкладення, пов'язаного з господарською діяльністю в енергетичному секторі, а також до капіталовкладень або класів капіталовкладень, які позначені Договірною стороною на її території як «проекти ефективності відповідно до Хартії» і про які таким чином повідомлений Секретаріат, а також

«господарська діяльність в енергетичному секторі», належить господарська діяльність щодо розвідування, видобутку, перероблення, виробництва, зберігання, транспортування по суші, передачі, розподілу, торгівлі, збуту чи продажу енергетичних матеріалів і продуктів» (ст. 1) [5]. Така ж ситуація спостерігається і в межах двосторонніх угод про захист інвестицій. Зокрема, угода між Україною та Нідерландами про сприяння та взаємний захист інвестицій (1994 р.) передбачає таке: «Для цілей цієї Угоди: а) термін «інвестиції» включатиме будь-який вид активів, зокрема, хоча не виключно:

I) рухоме і нерухоме майно, як і інші права *in rem* щодо будь-якого виду активів;

II) права, отримані з акцій, облігацій й інші види прибутків у компаніях та спільних підприємствах;

III) вимоги щодо грошей, інших активів або щодо будь-яких дій, які мають економічну вартість;

IV) права у сфері промислової й інтелектуальної власності, як-от авторське право, патенти, промислові проекти або моделі, торговельні або послугові марки, торговельні назви, технічні процеси, гудвіл та ноу-хау, інші подібні права;

V) права, надані згідно із цивільним правом, серед яких права вивчати, досліджувати, видобувати або експлуатувати природні ресурси, як і всі інші права, надані згідно із законодавством, контрактом або рішенням компетентних влад відповідно до законодавства» (ст. 1) [6].

У цьому сенсі хотілося б вказати на один цікавий момент. За ДЕХ, до складу інвестицій включена діяльність саме щодо «енергетичних матеріалів і продуктів», а не природних ресурсів, хоча йдеться і про діяльність щодо природних ресурсів, як-от «розвідування і видобуток». У двосторонній інвестиційній угоді згадані щодо цього саме природні ресурси.

Можливість під час освоєння і видобутку природних ресурсів знизити ризики, пов'язані з дискримінаційними, довільними діями держав у межах націоналізації чи експропріації, має надає укладання дво- чи багатосторонньої інвестиційної угоди. Наприклад, на регіональному рівні такою угодою є ДЕХ і ухвалений за його зразком в Африці Енергетичний протокол ЕКОВАС (2003 р.) [7]. Проте все ще залишається небезпека того, що «функція захисту інвестора, виконувана на основі інвестиційних угод, може ускладнювати, суперечити або навіть забороняти державні заходи зі сталого розвитку природних ресурсів» [8, с. 103].

Ще специфічними системними міжнародно-правовими явищами, у межах яких також об'єднані норми, що регулюють питання використання і збереження окремих видів природних ресурсів, є міжнародне енергетичне право, міжнародне річкове право, міжнародне рибальське право. У доктрині міжнародного права немає спільного розуміння того, чим їх вважати, галуззю, підгалуззю чи комплексом міжнародно-правових норм [9].

Наприклад, на думку А. Кореневича, міжнародне енергетичне право – це «сукупність принципів та норм міжнародного права, що регулюють міждержавні відносини щодо використання, торгівлі, транзиту, постачання енергетичних ресурсів» [10, с. 320].

Отже, у сукупності міжнародно-правове регулювання природоресурсних відносин має комплексний характер, а їхній зміст встановлюється джерелами кількох галузей міжнародного права.

Зокрема, К. Василенко пропонує розглядати МПрП як систему міжнародно-правових принципів і норм, що регулюють міжнародні відносини між суб'єктами міжнародного права, що виникають у процесі використання і збереження природних ресурсів, яке є підгалуззю міжнародного права навколишнього середовища [11, с. 38].

Висновки. Міжнародно-правові норми, що регулюють відносини щодо використання та збереження природних ресурсів, мають певну специфіку. По-перше, сприяння розвитку МПрП в останні десятиліття здійснюється за допомогою вироблення норм «м'якого права». Згодом держави здійснюють їх рецепцію в національне законодавство, а міжнародні судові й арбітражні органи використовують їх для тлумачення положень міжнародних договорів під час урегулювання міжнародних суперечок, які зачіпають відносини природокористування. По-друге, особливе значення за міжнародно-правової регламентації природоресурсних відносин має розроблення міжнародних стандартів у сфері природокористування. По-третє, у норми міжнародного права включені диференційовані міжнародні зобов'язання для розвинених і країн, що розвиваються, у процесі використання і збереження природних ресурсів. По-четверте, на стадії правозастосування виявлена необхідність еволюційного тлумачення норм міжнародних договорів, укладених до порушення проблеми нестачі і виснаження природних ресурсів [11, с. 7].

Отже, простежується тісний зв'язок між процесами використання та збереження природних ресурсів. Вони є стадіями ресурсного циклу і можуть комплексно регулюватися нормами міжнародної природоохоронної угоди або договору, що є джерелом іншої галузі міжнародного права (наприклад, міжнародного морського права).

Список використаних джерел:

1. Razzaque J. Environmental Governance in Europe and Asia: a comparative study of institutional and legal framework. – New York; Routledge, 2012. – P. 17–18.
2. Конвенция о сохранении ресурсов минтая и управлении ими в центральной части Берингова моря (1994 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.npacific.ru/nr/sovproblem/law/zakon/berkon.htm>.
3. Василенко Е. Формирование международного природно-ресурсного права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / Е. Василенко. – Ростов-на-Дону, 2016. – 225 с. – С. 27.
4. Международное право : [учебник] / отв. ред. Б. Тузмухамедов. – М. : Норма; Инфра-М, 2014. – С. 69.
5. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї (1994 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_056.
6. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів (1994 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/528_716.
7. ECOWAS Energy Protocol (2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/09/9-02/ecowas_energy_protocol.xml.
8. Cordonier Segger M.-C., Newcombe A. An Integrated Agenda for Sustainable Development in International Investment Law' in Cordonier Segger M.-C. et al. (eds.) Sustainable Development in World Investment Law. – Kluwer Law International, 2011. – P. 103.
9. Международное право : [учебник для бакалавров] / Л. Ануфриева, К. Бекашев, М. Волосов и др. ; отв. ред. К. Бекашев. – М. : Проспект, 2015.
10. Бекашев К. Морское рыболовное право : [учебник]. – М. : Проспект, 2007.
11. Кориневич А. Міжнародне енергетичне право як нове явище у сучасному міжнародному праві / А. Кориневич // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 320–323.